

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ЛАДИЖИНСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ»

Методичні вказівки з виконання забезпечення
самостійної роботи студентів спеціальності
071 «Облік і оподаткування»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
з дисципліни
ВК – 2 «Гроші і кредит»

АНОТАЦІЯ

На Методичні вказівки з виконання забезпечення самостійної роботи з дисципліни ВК – 2 «Гроші і кредит»

Методичні рекомендації розроблені для студентів спеціальності 071 «Облік і оподаткування», які вивчають дисципліну "Гроші і кредит".

У рекомендаціях подано основні теоретичні положення, що стосуються природи, функцій та видів грошей, їх ролі у сучасній економіці, еволюції грошових систем, а також основ кредитних відносин і діяльності банківських установ.

Особливу увагу приділено аналізу механізмів функціонування фінансових інструментів, ролі центральних банків у регулюванні грошово-кредитної політики, сутності монетарного регулювання та його впливу на економічні процеси.

Методичні рекомендації орієнтовані на формування у студентів розуміння основ грошово-кредитних відносин, навичок аналізу економічної інформації та прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

Методичні рекомендації включають самостійне опрацювання для тем:

Тема 1 Сутність і функції грошей

Тема 2 Теорії грошей

Тема 3 Грошовий обіг і грошова маса

Тема 4 Грошовий ринок

Тема 4 Грошові системи

Тема 5 Інфляція та грошові реформи

Тема 6 Форми, види та роль кредиту

Тема 7 Фінансові посередники на грошовому ринку

Тема 8 Центральні банки

Тема 9 Комерційні банки

Тема 10 Міжнародні валютно-кредитні установи

Викладач дисципліни «Гроші і кредит» _____ Григоренко О.В

ВСТУП

У ринковій економіці роль і значення грошово-кредитних механізмів надзвичайно важливі, оскільки саме вони дають змогу поєднати у безперервний процес виробництво, розподіл, обмін і споживання суспільного продукту, а також значною мірою впливають на зростання сукупного національного продукту, національного доходу, на розвиток підприємств, рівень матеріального забезпечення населення.

У зв'язку з цим, дослідження сутності і механізмів функціонування категорій “гроші” та “кредит” є необхідною складовою програми підготовки фахівців у галузі економіки, бухгалтерського обліку та аудиту, фінансів, страхування, банківської справи.

Самостійна робота при вивченні дисципліни "Гроші і кредит" є важливою складовою навчального процесу, яка спрямована на формування глибоких знань про фінансово-кредитну систему, механізми функціонування грошей, банківську справу та кредитні відносини.

Мета самостійної роботи

1. Закріплення знань із теоретичних аспектів функціонування грошей, кредиту та фінансових інститутів.
2. Формування навичок практичного аналізу грошово-кредитної політики.
3. Розвиток критичного мислення у питаннях фінансової стабільності та ефективності банківських послуг.
4. Поглиблення знань про сучасні виклики та тенденції у сфері грошей і кредиту.

Основні форми самостійної роботи

1. Вивчення теоретичного матеріалу:

Опрацювання конспектів лекцій, підручників, нормативних документів
Ознайомлення з монетарною політикою Національного банку України.

2. Аналіз фінансових звітів:

Розбір статистичних даних, які публікує НБУ або інші фінансові установи (динаміка інфляції, валютного курсу, депозитних і кредитних ставок).

3. Розв'язання практичних завдань:

Розрахунок відсоткових ставок за кредитами та депозитами.

Аналіз ефективності грошово-кредитної політики в різних економічних умовах.

4. Підготовка рефератів і доповідей:

"Еволюція грошових систем", "Кредит як інструмент економічного зростання", "Вплив інфляції на купівельну спроможність".

5. Онлайн-дослідження та використання фінансових платформ:

Ознайомлення із сучасними електронними платіжними системами (PayPal, Monobank тощо). Аналіз функціонування цифрових валют і криптовалют.

6. Розробка кейсів і виконання проектів:

Створення бізнес-плану з використанням кредитних ресурсів.

Оцінка ризиків у банківській діяльності.

7. Вивчення міжнародного досвіду:

Порівняння грошово-кредитної системи України з іншими країнами.

Самостійна робота дозволяє студентам сформулювати комплексне уявлення про функціонування сучасної економіки через призму грошей і кредиту та підготуватися до застосування знань у професійній діяльності.

Тема1: Сутність і функції грошей

Роль грошей у розвитку економіки

Гроші є основою економічної системи, яка забезпечує функціонування господарських процесів у суспільстві. Вони виступають універсальним інструментом обміну, засобом оцінки вартості, механізмом заощаджень і платіжним засобом.

Економічний розвиток кожної країни залежить від ефективності грошової системи, яка сприяє сталому зростанню виробництва, інвестицій, торгівлі та фінансової стабільності. У цьому рефераті розглянемо функції грошей, їхній вплив на економіку, а також виклики, пов'язані з їх використанням.

Гроші — це загальний еквівалент, який використовується для обміну товарів і послуг. Основні функції грошей:

- **Міра вартості:** дає можливість оцінити вартість товарів та послуг у загальноприйнятих одиницях.
- **Засіб обміну:** спрощує товарообмін, замінюючи бартерну систему.
- **Засіб платежу:** забезпечує погашення боргових зобов'язань.
- **Засіб нагромадження:** дозволяє зберігати багатство, створюючи інструменти для інвестицій.
- **Стимулювання торгівлі:** Завдяки універсальності грошей, вони сприяють активізації внутрішнього та зовнішнього ринку, що збільшує обсяг торгівлі.
- **Підтримка інвестицій:** Грошові ресурси слугують джерелом фінансування для нових проектів, технологій та модернізації виробництва.
- **Регулювання економічної діяльності:** Завдяки грошово-кредитній політиці центральний банк впливає на інфляцію, безробіття та економічне зростання.

- **Забезпечення соціальної стабільності:** Стабільна грошова система сприяє підвищенню рівня життя, доступу до кредитів та формуванню заощаджень.

Ефективна грошова система забезпечує:

- **Економічне зростання:** Інвестиції у виробництво, інновації та інфраструктуру є можливими завдяки доступу до фінансових ресурсів.
- **Фінансову стабільність:** Контроль над грошовою масою допомагає уникнути кризових явищ, таких як гіперінфляція або дефляція.
- **Міжнародну інтеграцію:** Гроші відіграють важливу роль у міжнародній торгівлі, розрахунках та інвестуванні, сприяючи глобалізації.

Попри позитивний вплив, використання грошей супроводжується певними труднощами:

- **Інфляція:** Надмірний випуск грошей призводить до знецінення валюти та зростання цін.
- **Нерівність доходів:** Нерівномірний розподіл грошових ресурсів може поглиблювати соціальну нерівність.
- **Тіньова економіка:** Незаконні фінансові операції підривають довіру до грошової системи.

Гроші є фундаментальним інструментом, який забезпечує ефективність економічних процесів. Вони сприяють розвитку виробництва, міжнародної торгівлі, фінансових ринків та соціальної стабільності.

Разом із тим ефективне використання грошей потребує стабільної фінансової системи, прозорості операцій та виваженої державної політики.

Тема 2 Теорії грошей

Сучасний монетаризм

Представники сучасного монетаризму відновили ключову ідею класичної теорії про здатність ринкової економіки до саморегулювання і на цій підставі в центр уваги знову поставили кількісний чинник і монетарну політику.

У «передавальному механізмі» впливу грошей на економіку вони повернулись до прямого зв'язку між кількістю грошей і цінами й істотно конкретизували механізм цього зв'язку через зміну попиту і пропозиції на гроші та зміну структури активів.

Практичні рекомендації представників сучасного монетаризму зводяться насамперед до:

- проведення жорсткої монетарної політики, в основу якої слід брати сформульоване М. Фрідманом «грошове правило»;
- максимального обмеження прямого, адміністративного втручання держави у процеси суспільного відтворення, лібералізації ринку, цін, підприємницької діяльності тощо

Сучасний монетаризм сформувався в 60-70-ті роки, коли особливо загострилася проблема інфляції, а проблеми безробіття та спаду виробництва відійшли на другий план.

Найбільш вагомими елементами сучасного монетаризму, які стосуються теорії грошей та монетарної політики, є такі положення:

- 1) усупереч базовому положенню кейнсіанської теорії, що ринкова економіка внутрішньо не збалансована і її механізм не здатний до саморегулювання, монетаристи дотримуються прямо протилежного погляду – вільна ринкова економіка, що базується на приватній власності, є потенційно гармонійною, здатною до повного саморегулювання, якщо певні зовнішні сили цьому не стануть на заваді. Тому якщо в реальній дійсності в економіці є

такі явища, як періодичні кризи, безробіття, інфляція тощо, то це результат дії саме таких зовнішніх сил. Зокрема, в названій вище праці «Історія грошей Сполучених Штатів. 1868–1960» М. Фрідман та А. Шварц довели, що світова економічна криза 1929–1933 рр., що розпочалася в США, була спровокована помилковою монетарною політикою ФРС, що призвело до надмірного скорочення пропозиції грошей і платоспроможного попиту;

2) грошова сфера у монетаристів є відносно самостійною, відокремленою від сфери реальної економіки, що означало відродження «класичної дихотомії», яка розглядає грошовий механізм як екзогенний щодо економіки. Оскільки грошова сфера безпосередньо пов'язана з діяльністю держави (через емісію грошей та монетарну політику), то саме вона не може бути внутрішньо збалансованою і є потужним джерелом дестабілізації для сектора реальної економіки;

3) оскільки головна загроза дестабілізації для реальної економіки виходить з грошової сфери, то остання повинна бути центральним об'єктом державного регулювання, для того щоб створити найсприятливіші умови для повної реалізації можливостей ринкового механізму саморегулювання. При цьому держава повинна регулювати грошову сферу переважно економічними методами, щоб максимально виключити пряме втручання в економічну діяльність суб'єктів ринку. У цю вимогу не вписуються фінансово-бюджетні методи економічного регулювання як надто жорсткі. Тому монетаристи зосередили основну увагу у своїх дослідженнях на методах та інструментах монетарної політики;

4) аналіз динаміки грошової маси (пропозиції грошей) та динаміки кризових явищ в економіці США приблизно за 100 років, проведений М. Фрідманом та А. Шварц, незаперечно довів, що номінальний обсяг ВВП перебуває у тіснішому кореляційному зв'язку з пропозицією грошей, ніж з інвестиціями та генеруючою їх нормою процента, які визнаються кейнсіанцями вирішальним чинником впливу на економіку. Динаміка ВНП, а отже, і цін чітко, тільки з деяким відставанням, йде за динамікою маси грошей

в обороті. Тому монетаристи знову в центр уваги поставили кількісний чинник, який безпосередньо, а не через процент та інвестиції, впливає на кон'юнктуру ринку, ціни і виробництво. На цій підставі вони вважали регулювання пропозиції грошей важливим способом попередження кризових явищ, згладжування коливань ділового циклу;

5) як послідовні прихильники кількісної теорії монетаристи спираються у своїх дослідженнях на формулу «рівняння обміну» І. Фішера: $M \cdot V = P \cdot Q$. Різниця лише в тому, що І. Фішер робить наголос на вплив грошового фактору (кількості грошей) на ціни, а монетаристи – на вплив цього чинника на обсяг номінального валового продукту. Проте ця відмінність не заперечує принципової тотожності їх позицій щодо центрального положення кількісної теорії – про вплив кількості грошей на ціни. Адже величина $P \cdot Q$ – це фактично обсяг валового національного продукту. Тому рівняння обміну можна записати так: $M \cdot V = \text{ВНП}$, де ВНП – номінальний валовий національний продукт. Але суть поданого рівняння і взаємозв'язок його складових від цього не змінюються;

6) досить близькою до кількісної теорії є й позиція монетаристів щодо швидкості грошей та її впливу на економічні процеси. Вони стверджують, що величина V стабільна на коротких часових інтервалах, а змінюється лише на довготермінових інтервалах, проте зміни ці відбуваються плавно і можуть легко передбачатися. Це дало підстави монетаристам абстрагуватися від чинника V при визначенні впливу M на рівень цін на всіх часових інтервалах, у чому вони повністю солідаризуються з представниками класичної кількісної теорії;

7) поставивши в центр свого дослідження кількісний фактор (M), монетаристи змушені були по-новому сформулювати і «передавальний механізм», звівши його до формули: $M \rightarrow \text{По} \rightarrow \text{Ц}$, тобто зміна кількості грошей (M) впливає на попит (По) і через нього на ціни (Ц). Цей механізм видається досить ефективним, оскільки тривалість передатного процесу є короткою і можливість впливу на ціни через регулювання M досить висока. попиту і

Тема 3 Грошовий обіг і грошова маса

Грошовий мультиплікатор та його місце в грошовому обороті

Оскільки зміна маси грошей в обороті відчутно впливає на основні економічні процеси, важливо усвідомити сам механізм такої зміни - збільшення чи зменшення маси грошей в обороті.

Змінювати масу грошей в обороті в Україні може тільки банківська система.

Збільшення чи зменшення її досягається емісійною діяльністю центрального та комерційних банків. На суму готівкової та безготівкової емісії збільшується відповідно готівковий та безготівковий компоненти грошової маси і загальний її обсяг.

При цьому центральний банк емітує готівкові та безготівкові гроші, а комерційний банк - тільки безготівкові.

Емісія готівки є монопольним правом НБУ, хоч випускати готівку в оборот можуть і НБУ, і комерційні банки¹. Але якщо комерційний банк не покриває випуску готівки надходженнями її у свої каси від клієнтів, то покрити дефіцит він може не емісією, а купівлею готівки у центрального банку.

Випуск готівки НБУ здійснюється через продаж її комерційним банкам. Значна частина цього випуску здійснюється за рахунок купівлі НБУ готівки у комерційних банків. Якщо цих надходжень від купівлі не достатньо, то НБУ ніде взяти потрібну суму готівки, крім емісії. На суму готівкової емісії зросте обсяг грошової бази і значною мірою показники грошової маси в усіх її агрегатах.

Випуск центральним банком безготівкових грошей здійснюється такими способами:

- наданням позичок комерційним банкам шляхом їх рефінансування;

- через купівлю у комерційних банків цінних паперів;
- через купівлю у комерційних банків та їх клієнтів іноземної валюти для поповнення золотовалютного резерву.

У всіх цих випадках збільшуються запаси коштів на коррахунках комерційних банків у НБУ, що й є проявом випуску останнім безготівкових грошей. Одночасно комерційні банки по тих же каналах погашають свої зобов'язання перед НБУ, що означає вилучення безготівкових грошей з обороту.

Перевищення випуску над вилученням означає емісію безготівкових грошей центральним банком, на суму якої зростає загальна маса грошей в обороті.

Комерційні банки, як зазначалося вище, беруть участь у створенні тільки безготівкових грошей, а тому впливають безпосередньо на безготівковий компонент грошової маси, а через нього - на весь обсяг маси грошей в обороті.

Механізм створення грошей комерційними банками дещо складніший, ніж механізм емісії НБУ, і полягає у грошово-кредитній мультиплікації їх вільних резервів та депозитних вкладів

Грошово-кредитний мультиплікатор - це процес створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) при кредитуванні банками клієнтури на основі додаткових (вільних) резервів, що надійшли в банк ззовні.

Щоб краще уявити механізм грошово-кредитного мультиплікатора, розглянемо призначення та порядок формування вільних резервів банків.

Вільний резерв - це сукупність грошових коштів комерційного банку, які в даний момент є в розпорядженні банку і можуть бути використані ним для активних операцій.

Крім вільного, існує загальний банківський резерв, що являє собою всю суму грошових коштів, які є в даний момент у розпорядженні банку і не використані для активних операцій.

Частину загального резерву банки повинні зберігати в грошовій формі і

не використовувати для поточних потреб. Ця частина називається *обов'язковим резервом*. Обсяг його визначається на, підставі нормобов'язкового резервування, які встановлюються НБУ у відсотках до суми банківських пасивів.

Різниця між загальним і обов'язковим резервами становить вільний резерв банку.

Процес грошово-кредитної мультиплікації відіграє важливу роль у забезпеченні пропозиції грошей відповідно до потреб економічного обороту. Проте надмірне підвищення його рівня може призвести до порушення рівноваги на грошовому ринку і посилення інфляції.

Тема 5 Грошові системи

2. Створення грошової системи України

Грошова система є фундаментальною складовою економічної незалежності будь-якої держави. Після здобуття Україною незалежності у 1991 році виникла нагальна потреба у створенні власної грошової системи, яка б забезпечила фінансову стабільність, суверенітет та контроль за економічними процесами в країні.

Розпад Радянського Союзу залишив Україну у складних економічних умовах. Грошовий обіг у державі на початку 1990-х років базувався на радянському рублі, що унеможливлювало ефективне управління економікою. Основними проблемами були:

- Гіперінфляція, яка перевищувала 1000% у 1992-1994 роках.
- Залежність від Центрального банку Росії у питаннях емісії грошових коштів.
- Зниження довіри населення до радянської валюти та до банківської системи загалом.

У таких умовах формування власної грошової системи стало ключовим етапом побудови економічного суверенітету України.

Основні етапи створення грошової системи України

Введення купонів-карбованців (1992 рік)

На початковому етапі була введена тимчасова валюта — український карбованець (купоно-карбованець). Ця валюта використовувалася паралельно з рублем для здійснення внутрішніх розрахунків. Основна мета цього кроку полягала у поступовому витісненні рубля з обігу та формуванні національної грошової системи.

Однак купони були надруковані на низькоякісному папері та стали жертвою інфляції, що призвело до їх швидкого знецінення. Тим не менш, цей перехідний період створив основу для подальшого введення гривні.

Запровадження гривні (1996 рік)

2 вересня 1996 року відбулася грошова реформа, в рамках якої гривня була введена як єдина національна валюта України. Обмін проводився за курсом 1 гривня = 100 000 купонів-карбованців.

Гривня стала символом національної державності. На купюрах зображено визначні історичні діячі та архітектурні пам'ятки, що підкреслює культурну спадщину країни.

Особливості функціонування грошової системи України

Національна грошова система України базується на принципах централізованого регулювання та ринкових механізмів. Основними елементами є:

Національний банк України (НБУ): головний орган, відповідальний за емісію гривні, регулювання грошового обігу та проведення монетарної політики.

Плаваючий валютний курс: гривня перебуває у вільному обігу, її курс визначається попитом та пропозицією на валютному ринку.

Банківська система: складається з НБУ та комерційних банків, що забезпечують кредитування, обслуговування платежів та залучення депозитів.

Протягом своєї історії українська грошова система зазнала значних випробувань, серед яких:

Економічна криза 2008 року: спричинила девальвацію гривні та економічну нестабільність.

Військовий конфлікт на сході України (2014-2023): призвів до фінансової кризи та втрати довіри до банківської системи.

Пандемія COVID-19: ускладнила фінансове планування, посиливши державний борг.

Створення грошової системи України стало важливим кроком у здобутті економічного суверенітету держави. Введення гривні як національної валюти не лише сприяло стабілізації економіки, але й стало символом незалежності.

2. Інструменти грошово-кредитного регулювання

Інструменти грошово-кредитної політики використовуються центральним банком з метою:

- грошово-кредитного регулювання;
- здійснення операцій на відкритому ринку, де реалізуються державні цінні папери;
- регулювання резервної норми комерційних банків;
- зміна норми банківського проценту.

Операції на відкритому ринку полягають у здійсненні купівлі та продажу уповноваженими установами держави її цінних паперів. Якщо центральний банк купує цінні папери, що перебувають у володінні комерційних банків, він здійснює таким чином додаткову грошову емісію.

У зв'язку зі зростанням резервів збільшується кредитний потенціал комерційних банків.

Продаж цінних паперів держави комерційним банкам дає інший результат. У разі купівлі цінних паперів на відкритому ринку резерви, а відповідно і кредитоспроможність грошей, що перебуває в обігу, а також ліквідність фізичних та юридичних осіб знижується.

Обов'язкові резерви є частиною (нормою в процентах) банківських депозитів та інших пасивів, отриманих банком з інших джерел, яка відповідно до чинного законодавства або встановлених актів має зберігатися у формі касової готівки комерційних банків та їх депозитів у центральному банку.

Центральними банками багатьох країн Заходу здійснюється диференційоване визначення норми резерву за поточними і терміновими вкладками. Законом України "Про банки і банківську діяльність" визначено, що встановлення норм обов'язкових резервів комерційних банків є компетенцією НБУ.

Облікова ставка процента формується на базі надання центральними банками позик комерційним банкам. Такий кредит надається банкам, що

зіткнулися з тимчасовими труднощами, як правило, на короткий строк і під заставу державних цінних паперів. Якщо комерційний банк бере в центральному банку позику, він збільшує на цю суму вільні резерви в кредитний потенціал.

Це надає банкові-позичальнику можливість видавати додаткові кредити населенню та юридичним особам. Облікова ставка відіграє опосередковану функцію — визначає для комерційних банків вартість кредитів центрального банку. Якщо облікова ставка процента знижується, то в комерційного банку виникає зацікавленість в отриманні додаткових сум таких кредитів, і навпаки.

Відповідно через зміну облікової ставки на грошовому ринку збільшується або зменшується пропозиція кредитних ресурсів. З урахуванням змін у позиції надлишкового резерву ця динаміка реалізується через механізм кредитного мультиплікатора

Тема 6 Форми, види та роль кредиту

Роль кредиту у розвитку економіки

Кредит відіграє важливу роль у розвитку економіки держави. З його допомогою швидко переміщуються тимчасово вільні грошові кошти між суб'єктами господарювання, галузями економіки, регіонами держави та між державами. Це дає можливість у короткі терміни здійснювати переорієнтацію виробництва, допомагає збільшувати обсяг виготовлення продукції, забезпечувати безперебійність кругообігу основного й обігового капіталу, уникати кризових явищ та здійснювати оздоровлення економіки.

Кредит є також важливим джерелом формування необоротних і оборотних активів суб'єктів господарювання і служить засобом збільшення їх прибутку.

Завдяки кредиту відбувається швидкий процес капіталізації прибутку і, відповідно, концентрації виробництва

Без кредитної підтримки практично неможливо забезпечити швидке і цивілізоване становлення фермерських господарств, підприємств малого і середнього бізнесу, впровадження інших видів підприємницької діяльності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Важлива роль належить кредиту у задоволенні тимчасової потреби в грошових коштах галузей із сезонним характером виробництва (виробництво сільськогосподарської продукції, торфодобування, вирощування і вилов риби, заготівля лісу та ін.). Без кредитних ресурсів вони практично не можуть функціонувати. За допомогою кредиту активно впливають на обсяг і структуру грошової маси в обороті, платіжний оборот, швидкість обігу грошей в державі.

Створюючи різні форми безготівкових грошей, кредит забезпечує формування бази для прискорення безготівкових розрахунків, зокрема у зв'язку із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Цим забезпечується зменшення кількості готівкових грошей в обігу, скорочуються витрати суспільства на виготовлення, випуск в обіг, перевезення, облік та

зберігання грошових знаків.

Підвищення ефективності суспільного виробництва в Україні, функціонування і створення необхідної інфраструктури господарювання неможливо забезпечити без використання і подальшого удосконалення кредиту і кредитних відносин.

Водночас ефективність кредиту і кредитної політики значною мірою визначається застосуванням параметрів кредитних відносин: величини позикового відсотка, умов доступу до отримання кредиту, рівня кредитного ризику, терміну кредитування т

Тема 7 Фінансові посередники на грошовому ринку

Банківська система. Її функції та принципи побудови

Функціональна специфіка діяльності банків зумовлює необхідність виділення їх у самостійну, відносно замкнуту організаційно-правову структуру, яка називається банківською системою.

Банківська система розглядається, як сукупність банків в економіці країни із заздалегідь окресленими цілями, рисами і функціями.

Функціонування банківської системи, як економічної структурної одиниці суспільства, має подвійне спрямування:

— діяльність окремих банків, як структурних елементів банківської системи;

— діяльність банківської системи відносно інших економічних систем (бюджетної системи, податкової системи, торговельної системи тощо). Діяльність окремих банків проявляється у їх специфічних цілях і функціях порівняно з цілями та функціями інших банків

. Головна мета окремого банку - отримання максимального прибутку, але стосовно банківської системи така мета переміщується на другий план. Вона залишається лише метою окремого банку.

Головні цілі банківської системи такі:

а) забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами. Така ціль може вступати в певну суперечливість із забезпеченням прибутковості — головною ціллю окремого банку;

б) забезпечення надійності і стабільної діяльності окремих банків та банківської системи в цілому. Їх мета — забезпечення стабілізації грошей та безперебійне обслуговування економіки суспільства. Досягнення названих двох цілей не під силу жодному, наймогутнішому окремому банку. Лише скоординована діяльність всіх банків, зорієнтованих на досягнення зазначених цілей, може здійснювати завдання в повному обсязі.

Банківська система базується на виконанні аналогічних функцій з окремими банками. Але в масштабах банківської системи виникає якісно новий рівень трансформації, що характеризується масштабом трансформації, більшою глибиною, завершеністю і ефективністю діяльності.

Це зумовлено двома обставинами:

1) у трансформаційний процес, що здійснюється банківською системою, активно включається діяльність центрального банку. Він здійснює всі види трансформаційних процесів на міжбанківському рівні. Центральний банк трансформує ресурси грошового ринку за строками, обсягом, ризиками,

регіонами країни та масштабом країни. Він завершує трансформаційні процеси в межах усього грошового ринку, які були розпочаті окремими банками;

2) банківська система значно підвищує трансформаційний потенціал вузькоспеціалізованих банків. Як складові банківської системи, ці банки можуть забезпечити весь комплекс трансформації грошового капіталу на ринку.

Емісійна функція банківської системи якісно відрізняється від аналогічної функції окремого банку. Кожен окремий банк спроможний брати участь у формуванні пропозиції грошей і зацікавлений в розширенні своєї діяльності. Це зумовлюється тим, що збільшення емісії дає банку додаткові доходи. Але окремий банк не знає межі цієї діяльності. Лише система може визначити межу емісійної діяльності, що відповідає попиту на гроші і ввести в ці межі емісійну діяльність кожного банку.

Стабілізаційна функція (функція забезпечення стабільності банківської діяльності на грошовому ринку) притаманна лише банківській системі, а не окремим банкам. Вона пов'язана з досить високою ризикованістю банківської діяльності. На відміну від інших економічних суб'єктів, банки характеризуються підвищеною загрозою дестабілізації своєї діяльності, розладу всього грошового ринку, провокуванням загальної економічної кризи. Тому стабілізаційну функцію може виконувати лише банківська система. Реалізація банківською системою стабілізаційної функції відбувається шляхом прийняття законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність усіх ланок банківської системи, тобто центрального банку та всіх окремих банків; створення механізму державного контролю і нагляду за дотриманням банками законів та інших нормативних актів та за діяльністю, банків загалом.

Для цього створюються спеціальні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності. Вони включають:

- страхування банківських ризиків,
- створення внутрішньобанківських резервів
- , - нормування з тих напрямів банківської діяльності, які пов'язані з найбільшими ризиками;
- центральний нагляд і контроль за банківською діяльністю;
- механізм централізованого рефінансування комерційних банків;
- тощо.

Банківська система характеризується такими специфічними рисами, що виділяють її з іншого ряду економічної діяльності.

Це, зокрема:

- а) дворівнева побудова;
- б) поглиблене централізоване регулювання діяльністю кожного банку окремо і банківської діяльності загалом;
- в) централізований механізм контролю і регулювання руху банківських резервів;
- г) наявність загальносистемної інфраструктури, яка забезпечує функціональну взаємодію окремих банків;
- д) гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи із збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку, що входить у банківську систему.

Тема 8 Центральні банки

Функції НБУ

Національний банк виконує такі основні функції:

- Забезпечення стабільності грошової одиниці України;
- Розробка і впровадження разом із урядом ефективної кредитно-грошової політики;
- Здійснення грошової емісії і контроль за грошовим обігом;
- Здійснення міжбанківських розрахунків, в тому числі і в міжнародних відносинах;
- Продаж кредитних ресурсів комерційним банкам, кредитування уряду;
- Регулювання та контроль за діяльністю комерційних банків та інших кредитних організацій;
- Здійснення валютного регулювання і забезпечення конвертованості національної валюти;
- Зберігання та регулювання золотовалютних резервів;
- Управління державним боргом;

Національний банк виконує такі додаткові функції

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, визначає порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних та облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації^{[10][11][12][13]};
- здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі;

- здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків;
- веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;
- складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золото-валютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінових та валютних відносин;
- організує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;
- визначає особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;
- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;
- здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю;
- визначає порядок здійснення в Україні маршрутизації, клірингу та взаєморозрахунків між учасниками платіжної системи за операціями, які здійснені в межах України із застосуванням платіжних карток, емітованих банками-резидентами;
- створює Засвідчувальний центр для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації центрів сертифікації ключів,

визначає порядок застосування електронного підпису, у тому числі електронного цифрового підпису в банківській системі України та суб'єктами переказу коштів;

- видає ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем, на переказ коштів без відкриття рахунків та відкликає їх відповідно до законодавства;
- веде реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури;
- здійснює нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків;
- здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом.

Тема 9 Комерційні банки

Додаткові послуги комерційних банків

Комерційні банки виконують важливу роль у фінансовій системі, надаючи широкий спектр фінансових послуг, які сприяють економічному розвитку. Основні фінансові послуги комерційних банків включають:

1. Депозитні послуги

- **Прийом депозитів:** Залучення коштів від фізичних та юридичних осіб у формі вкладів (поточних, ощадних, строкових).
- **Виплата відсотків:** Нарахування та виплата доходів за депозитами клієнтів.

2. Кредитування

- **Споживчі кредити:** Надання позик фізичним особам для задоволення особистих потреб (покупка автомобілів, житла тощо).
- **Корпоративне кредитування:** Позики підприємствам для інвестицій у виробництво, обіговий капітал та інші бізнес-цілі.
- **Іпотечні кредити:** Фінансування під заставу нерухомості.

3. Розрахунково-касові послуги

- Проведення розрахунків між клієнтами банку, включаючи платежі, перекази та обслуговування рахунків.
- Обслуговування міжнародних платежів через системи, такі як SWIFT.

4. Інвестиційні послуги

- Допомога у випуску облігацій і акцій (андеррайтинг).
- Консультування щодо інвестиційних стратегій.
- Продаж фінансових інструментів, таких як цінні папери.

5. Фінансові послуги для бізнесу

- Факторинг: Викуп дебіторської заборгованості.
- Лізинг: Надання фінансування для придбання обладнання.
- Трастові послуги: Управління активами клієнтів.

6. Послуги на валютному ринку

- Обмін валют і міжнародні перекази.
- Хеджування валютних ризиків.
- Продаж і купівля фінансових деривативів (форварди, ф'ючерси).

7. Банківські карти і цифрові послуги

- Випуск дебетових та кредитних карт.
- Надання доступу до онлайн-банкінгу.
- Оплата послуг через мобільні застосунки.

8. Страхіві послуги

- Співпраця зі страховими компаніями для надання страхових продуктів (наприклад, страхування життя, майна чи ризиків).

9. Аналітичні та консультаційні послуги

- Надання економічних прогнозів та консалтингу щодо управління фінансами клієнтів.

Значення фінансових послуг комерційних банків:

- Забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів.
- Підтримка економічної стабільності через інструменти грошово-кредитної політики.
- Сприяння розвитку бізнесу та фінансового планування для фізичних осіб.

Ці послуги роблять комерційні банки основними учасниками ринку фінансових послуг, що сприяє сталому економічному зростанню.

Тема 10 Міжнародні валютно-кредитні установи

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інституції

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інституції створюються з метою економічного розвитку, фінансової стабільності, підтримки торгівлі та інвестицій у конкретних регіонах світу. Вони забезпечують доступ до фінансування, сприяють розвитку інфраструктури, зменшують нерівність між країнами регіону та стимулюють економічну інтеграцію.

1. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)

- **Місія:** Сприяння переходу до ринкової економіки, підтримка приватного сектору, розвиток екологічно сталого бізнесу.
- **Діяльність:**
 - Фінансування проектів у країнах Центральної та Східної Європи, Центральної Азії, Південного Середземномор'я.
 - Кредитування підприємств і державних структур.
 - Інвестування в енергетику, транспорт, сільське господарство, інфраструктуру.
- **Штаб-квартира:** Лондон, Велика Британія.

2. Азійський банк розвитку (АБР)

- **Місія:** Скорочення бідності та стимулювання економічного зростання в Азії та Тихоокеанському регіоні.
- **Діяльність:**
 - Надання кредитів на розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я.
 - Підтримка регіональної співпраці та економічної інтеграції.
 - Технічна допомога країнам-учасникам.
- **Штаб-квартира:** Маніла, Філіппіни.

3. Африканський банк розвитку (AfDB)

- **Місія:** Стимулювання стійкого економічного розвитку та соціального прогресу в Африці.
- **Діяльність:**
 - Фінансування інфраструктурних проектів, сільського господарства, енергетики.
 - Боротьба з бідністю та зміна клімату.
 - Підтримка малого та середнього бізнесу.
- **Штаб-квартира:** Абіджан, Кот-д'Івуар.

4. Міжамериканський банк розвитку (МБР)

- **Місія:** Сприяння соціально-економічному розвитку країн Латинської Америки та Карибського басейну.
- **Діяльність:**

- Надання кредитів для покращення інфраструктури, освіти, охорони здоров'я.
- Залучення інвестицій для підтримки екологічно сталих проектів.
- Фінансова допомога малому та середньому бізнесу.
- **Штаб-квартира:** Вашингтон, США.

5. Ісламський банк розвитку (ІБР)

- **Місія:** Сприяння економічному розвитку та соціальному прогресу країн-членів Організації ісламського співробітництва.
- **Діяльність:**
 - Надання фінансування для будівництва інфраструктури, освіти, охорони здоров'я.
 - Підтримка проектів, що відповідають принципам ісламського банкінгу.
- **Штаб-квартира:** Джидда, Саудівська Аравія.

6. Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР)

- **Місія:** Підтримка економічного зростання країн Причорномор'я.
- **Діяльність:**
 - Фінансування проектів у транспортній, енергетичній галузях.
 - Підтримка торгівлі та малого бізнесу.
 - Розвиток транскордонного співробітництва.
- **Штаб-квартира:** Салоніки, Греція.

Загальні функції регіональних фінансових інституцій:

1. **Фінансова підтримка:** Надання кредитів та грантів на реалізацію проектів.
2. **Розвиток інфраструктури:** Інвестування в транспорт, енергетику, освіту, охорону здоров'я.
3. **Технічна допомога:** Консультації, навчання, передача технологій.
4. **Сприяння інтеграції:** Створення умов для регіональної торгівлі та співпраці.
5. **Соціальний розвиток:** Скорочення нерівності, покращення умов життя населення.

Регіональні фінансові інституції забезпечують взаємодію між країнами та створюють механізми для ефективного використання фінансових ресурсів у рамках конкретного регіону.